

УДК 394.2+2–562](477.87)"194/199"

Павло Леньо
(Ужгород)

СПЕЦИФІКА ПОБУТУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ І ЦЕРКОВНИХ СВЯТ У ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

У статті на основі сучасних польових етнографічних матеріалів досліджено ставлення сільського населення Закарпатської області до офіційних свят за часів радянської влади в контексті паралельного побутування релігійних обрядів.

Ключові слова: Закарпаття, комеморація, державні свята, релігійні обряди.

В статье на основе современных полевых этнографических материалов исследуется отношение сельского населения Закарпатской области к официальным праздникам времен советской власти в контексте параллельного бытования религиозных обрядов.

Ключевые слова: Закарпатье, коммеморация, государственные праздники, религиозные обряды.

The article, based on modern ethnographic materials, is devoted to the investigation of the attitude of rural population of Zakarpattia region to the official holidays during the Soviet period in the context of parallel existence of religious rites.

Keywords: Zakarpattia region, commemoration, state holidays, religious rites.

У 1944 році територію Підкарпатської Русі, що перебувала під угорською окупацією, зайняли радянські війська. Трохи згодом це призвело до входження цих земель до складу УРСР. Тоді більшість жителів краю представляло сільське консервативне населення. Хоча нівелізація традиційного устрою спостерігалася вже в період Першої Чехословацької республіки, однак найсуттєвіші зміни відбулися в ході соціалістичної розбудови за радянських часів. На Закарпатті означений процес остаточно не завершений і донині, тому співіснують як сучасні, так і традиційні культурні явища, що є перспективним напрямом дослідження.

Серед можливих шляхів вивчення специфіки соціалістичної трансформації села особливо плідним є простеження змін, що відбулися у сфері святкування та обрядів. Церковні й державні свята творили частину щоденної культури і способи життя населення, тому в них яскраво вирізняються процеси згаданої трансформації, які призвели до паралельного побутування офіційних свят і заборонених церковних обрядів.

Закарпаття як найзахідніша територія УРСР мало важливе стратегічне значення для країни, тому радянська влада послідовно проводила політику коригування історичної пам'яті місцевого на-

селення. Для цих цілей було залучено значний інструментарій, де важливу роль відігравала політика комеморації, яка полягала в перейменуванні вулиць, появі та «канонізації» нових героїв. З'явилися також свята, що були покликані ідеологічно зафіксувати нову історичну реальність і радянський лад. Серед них насамперед виділялися свята вседержавного значення, що були офіційно неробочими, а також низка професійних днів, покликаних підкреслити роль різних професій робітничого й селянського (ідеологічно значимих) класів.

Це нове явище на теренах Закарпаття, де раніше не було державних (політично вмотивованих) свят, а духовні потреби людей задовольняли церковні, сімейні та календарні свята й обряди. З приходом комуністичної влади останні були фактично заборонені, хоча зазвичай без винятків не обходилося, про це мовитиметься далі.

У центрі моєї уваги опинилися жителі семи сіл, що розташовуються неподалік від обласного центру – Ужгорода (Оноківці, Дравці, Оріховиця, Ярок, Кам'яниця, Гута, Невицьке), та села Ворочово Перечинського району. Інформанти (українці за національністю) народилися в період від кінця 1920-х – до початку 1970-х років. Тобто це ті люди, які застали ще чехословацьку й угорську владу, а також їхні

діти, що з'явилися на світ уже в радянські часи. Мене цікавило їхнє ставлення до офіційних та релігійних свят у період соціалістичних перетворень 1950–1980-х років. Крім того, варто простежити, що залишилося на Закарпатті від радянських свят у сучасному повсякденні жителів сіл. Під час моїх бесід з респондентами (участь у яких брали також студенти історичного факультету) було порушено різні аспекти таких питань:

– *Які радянські свята були найпопулярніші серед населення в часи УРСР (як їх відзначали, як до них ставилося місцеве населення)?*

– *Як у ті часи побутували церковні та календарні свята й обряди?*

– *Що залишилося від радянських свят у сучасності?*

Відповідаючи на перше запитання, переважно називали такі свята: 8 березня – Міжнародний жіночий день, 1–2 травня – День міжнародної солідарності трудящих, 9 травня – День Перемоги, 7–8 листопада – річниця Великого Жовтня (дивно, але нерідко інформанти вже не могли пригадати точної дати останнього свята). Усі ці дні офіційно вважалися вихідними. Цікаво, що серед кількох десятків опитаних людей жоден не згадав про День Конституції СРСР, який теж був вихідним. Щоправда, коли я починав розмову про це свято, то дехто з подивом для себе пригадував і ці неробочі дні (5 грудня, яке було вихідним до 1976 р., потім таким днем стало 7 жовтня). Ніхто з респондентів не сказав, що до радянських свят належав і популярний нині Новий рік (1 січня). Щодо інших дат, то опитані згадували деякі професійні свята – День учителя, День Радянської армії, День медика, День космонавтики, День міліції.

Неоднозначною є інформація про урочистості загальнодержавних свят. Моїх співрозмовників можна чітко поділити на людей старшого віку й тих, хто народився в 1950-х роках і пізніше. Перші зазвичай байдуже та нейтрально ставилися до радянських свят, оскільки звикли до традиційних релігійних (фактично заборонених за радянських часів). Вони неохоче ходили на паради, присвячені соціалістичним урочистостям. Молодь із сіл, а саме робітники, які працювали на підприємствах великих населених пунктів, а також представники колгоспних контор

або передовики, обов'язково брала участь в офіційних парадах-демонстраціях, що відбувалися в найближчих містах (Ужгороді та райцентрі Перечині) 1–2 травня, 9 травня чи на чергову річницю Великого Жовтня. Власне, саме ці свята й були найбільш значимими в часи СРСР.

Учасникам колон видавали транспаранти й інші атрибути цієї ходи, крім того, стимулювали грошовими винагородами (по 10 крб на людину): «*А коли я і цімбор [товариш. – П. Л.] мали по 10 рублів, то вже мож боло файно посидіти в ресторані – півлітру взяти, закуску, поїсти і на десерт лишалося... Та ще потім і на таксі додому хватало*» (ІВ). Фінансове стимулювання святкової ідеологічної активності пригадували всі респонденти. Часто цей заробіток чоловіки відразу витрачали на святкування, оскільки в такі дні трудящим дозволяли зазвичай заборонені речі: «*Муг ся напити на тоті державні сятки, кильо хоч. <...> А міліція в другий бук ся дивить: “Йдіть, хлопці, лем не дебоширьте, осторожно”. <...> Але в антакій [інший. – П. Л.] динь – не дай Бог! Кіть-ісь заспівав або вупив не там, де положено, та вже в витрезвітелю був ісь. Тринадцята зарплата долу, клякса на завод, там нараз собраніє, і починавуть тя чесати по всіх параметрах*» (АР).

Респондент із с. Невицьке наголошував, що молодь на святкування ходила добровільно: «*Самі ходили на парад... А після того – на морожино, мужики – на пиво там <...> на 100 грам. <...> Людям інтересно було. То другі часи були... І принуждати нікого не треба було*» (ОУ). Сценарій ходи учасників завжди був однаковим: «*Від пам'ятника Леніну у центрі Перечина, від інтернату, там гучномовець говорив, диктор був, розказував, хто нагороджений. Перша колона, наприклад, – “Освіта”, друга колона – “Медицина”. Танці були, сцена, виступали. Це не просто так, – це святково. Організація вища була, ніж зараз*» (АГ). Незважаючи на стандартність і подібність сценарію урочистостей радянських свят, учасники зазвичай були задоволені та із захопленням брали в них участь: «*Я реагувала, як всі. “Алелуя” не співала Богу, а співала “Ура, Леніну!”*». Кричала, як усі» (ГП). Інформацію про активність молоді підтвердила респондентка старшо-

го віку, яка відзначила, що люди звикли й почали добровільно ходити на офіційні свята лише за часів Брежнєва, тобто коли подорослішали представники покоління, народженого вже в радянський період (ГД). Респонденти, які народилися в 1950-х роках і пізніше, з ностальгією згадували, що на честь радянських свят у сільському клубі організовували концерти чи інші заходи, підготовлені учасниками культбригад. Нерідко вони були цікавими й видовищними, що прикрашало сірі будні колгоспників.

Слід зазначити, що, крім матеріального стимулювання, існувала можливість покарання за відмову брати участь в урочистостях. Якщо працівники колгоспних контор, бригадири й насамперед партійні колгоспники без поважних причин не приходили на свято, то *«могли не дати премію, а вадь написати догану»* (МЧ). Водночас сільські пенсіонери та прості колгоспники не були зобов'язані відвідувати демонстрації. Однак вони з нетерпінням очікували великих радянських свят, оскільки під час цих неробочих днів мали змогу працювати у власному господарстві. Про це неодноразово розповідали респонденти з усіх сіл, де проводилося опитування. Особливо тішились з тривалих *«майських празників»*, тому що саме тоді *«була пора крумплі копати [картоплю садити. – П. Л.]»* (МЧ).

Завжди радісно реагували на радянські свята діти, які чекали на видовища, демонстрації та музику, не переймаючись тим, що було зображено на транспарантах: *«Вождів там всяких було намальовано, партія, таке всяке, комуністичні гасла»* (ОУ). Щоправда, дітей туди брали нечасто – навіщо їх із села до міста тягти? Якщо ж малолітні потрапляли на паради, то їх одягали у святкове вбрання, купували повітряні кульки, прапорці з радянською символікою: *«Піонери були, жовтенята, комсомольці, тоді було інтересніше дітям. Піонер-вожаті там... Діти ся дуже радовали тим шарикам. Діточок одівали всіх однако, так як і в школу. Костюмчики такі були. А в дівчат – юбочка, блузка»* (ОУ).

Інформатори засвідчили, що річниця Великого Жовтня та *«майські празники»* в сімейному колі не відзначалися, тобто на Закарпатті вони не встигли набути статусу родинних свят. Як наслідок, ці свята

швидко зникли зі щорічних меморативних практик і масових традицій ушанування на початку 1990-х років, щойно змінився ідеологічний клімат та державна політика щодо офіційних свят. Помітно дещо інше ставлення місцевого населення до Дня Перемоги. Для більшості корінних жителів Закарпаття Свято Перемоги не є такою сакральною датою, як для населення на Сході України (чи приїжджих ветеранів, які залишилися тут жити після війни), однак ті, що народилися в 1950–1960-х роках, погоджуються щодо важливості цього дня. Вони підкреслюють особливу енергетику патріотичних пісень: *«Були хороші пісні. Не іменно ті, що на парадах, а такі, як “День Перемоги”... То всьо було дуже красиво, емоційно, брало за душу. Люди там всякі з орденами. <...> Самий красивий празник був 9 мая. Там було на шо подивитися»* (ОУ). Інша респондентка акцентувала, що і тепер *«як чую ті пісні, аж ми сльози на очі навертаються»* (МР). Відомі численні свідчення, що в цей день не йшли на парад до міста, а працювали вдома. На жаль, серед інформантів зі згаданих сіл не було ветеранів Другої світової війни, однак немає сумнівів, що для таких людей це свято має неабияке значення. Проте вже наприкінці перебудови намітилося нівелювання цього свята, після здобуття Україною незалежності воно поступово звелось до формальної дати в календарі: *«Тепер же ж на демонстрації примусово не виходять, бо то вже при незалежності не так то дуже і празнують. <...> День Перемоги хотя би тим ветеранам треба, бо вже немного ся лишило тих ветеранів»* (МР).

Особливе місце в житті людей у радянський період займали 8 березня та 1 січня. Хоча в селах узимку насамперед відзначали Різдво, утім, Новий рік теж був досить популярним святом передусім серед молоді, яким, власне, залишився й тепер. У радянські часи його святкування в селах відбувалося приблизно за сучасним сценарієм (ялинка, подарунки, бій курантів тощо), суттєвих змін зазнало хіба що новорічне меню, яке стало різноманітнішим. Можна дійти висновку, що Новий рік був радше святом для молодого покоління, яке ввечері відзначало його в колі друзів або в ресторанах у містах, тоді як основним зимовим сімейним свя-

том залишалося Різдво. 1 січня, яке було вихідним днем, більшість людей у селі зазвичай працювали вдома – різали свиней, заготовляли дрова тощо (ЛПЧ).

Міжнародний жіночий день (8 березня) теж отримав визнання в суспільстві, мабуть, тому, що його політична мотивація не була яскраво вираженою. Крім того, у цей день паради не відбувалися, значний плюс цього свята – те, що це був вихідний. Зазвичай його відзначали на роботі в колгоспних конторах чи сільрадах напередодні. Іноді керівництво колгоспів нагороджувало обраних жінок преміями чи почесними грамотами. У сільських клубах їхні завідувачі до цього дня готували концертні виступи за участю дітей. Зокрема, співрозмовниця із с. Ворочово розповідала, що офіційно свято фактично не відзначали, хіба що *«на 8 Березня, кить маєш мужика, та ти шось подарить»* (ОП). Удома щось пекли на випадок, якщо раптом хтось зайде в гості. Чоловіки дарували жінкам квіти: *«На Восьмое березня порядний газда порадує свою жону. У Нивицькому під замком боли підсніжники, та тудамі ходили і за ландишами, і всьо боло квітя»* (ПВ). Для порівняння наведемо слова іншого представника сильної статі, які характеризують ставлення чоловіків до цього свята: *«Я, наприклад, на 8 Березня квіти возив у дипломаті, бо я ся ганьбив, або в сітці»* (ОУ).

Узагальнюючи, можемо сказати, що населення Закарпаття в добу будівництва соціалізму загалом позитивно (або нейтрально у випадку людей старшого віку) сприймало радянські свята, хоча часто із прагматичних міркувань. Однак не варто відкидати того, що тодішня молодь охоче підтримувала офіційні свята через можливість поспілкуватися й погуляти на урочистостях, відпочити від роботи, отримати позитивні враження від самих свят. Проте нині з усіх «совіцьких празників» у святковому календарі краян залишилися тільки 8 Березня та Новий рік (тобто ті, які не мають явного політичного вмотивування їхнього проведення). Травневі свята та День Перемоги, як і в радянські часи, люди використовують для робіт у власному господарстві. Іноді відзначаються професійні свята (День медика, День учителя тощо) у вузькому колі. Щодо інших, то річниця Великого

Жовтня, день народження Леніна, День Конституції СРСР швидко вивітрилися з пам'яті жителів Закарпаття на початку 1990-х років.

Згадані свідчення, що характеризують ставлення закарпатців до радянських свят, віддзеркалюють особливості світогляду й регіональної ідентичності. Утім, для уточнення інформації про їхню специфіку варто здійснити синхронний огляд обрядів церковного й календарного циклів, що функціонували паралельно з офіційними святами.

У 1949 році на Закарпатті заборонили діяльність Мукачівської греко-католицької єпархії. Представники релігійних громад (зокрема священники) змушені були ставати атеїстами або переходити в православну віру. Проте багато вірян і священнослужителів греко-католицького обряду, офіційно декларуючи свій атеїзм, проводили й відвідували таємні богослужіння. Тобто традиційно шановані церковні та храмові свята не були витіснені з повсякденного життя краян, незважаючи на заборони, репресії та переслідування їхніх прихильників, а також нав'язані владою альтернативи (травневі й жовтневі свята тощо).

Щоправда, не варто відкидати зростаючий вплив радянської влади та цінностей епохи будівництва соціалізму на місцеве населення. Поступово це призвело до парадоксального одночасного шанування закарпатцями як комуністичних свят, атеїстичних за своєю суттю, так і церковних, що рефлектується на рівні свідчень жителів сіл. У публічній сфері (на роботі, під час навчання тощо) люди були прихильниками соціалістичного ладу, стежили за антирелігійним вихованням молоді, але водночас пекли паски, колядували на Різдво, ходили на дозволені служби до православної церкви або здійснювали греко-католицькі обряди. Усе це дивовижним чином уживалося з атрибутикою та святкуванням урочистостей соціалістичного ладу. У результаті цього в ментальній ієрархії цінностей та авторитетів знайшли своє місце як радянські вожді (зокрема Ленін), так і церковні святи. Слід зауважити, що це не викликало занадто сильного дискомфорту серед місцевих жителів, які звикли бути терплячими у відносинах із будь-якою владою.

Ілюстрацією згаданої вище тези є цікавий випадок, почутий від колеги з університету. Він якось розповів, що його бабуся в конкретні дні церковного календаря молилася певним святым, однак 22 квітня не забувала згадувати в молитвах і Леніна. Побожність цієї жінки можна пояснити тим, що вона народилася дуже давно – ще в часи перебування краю в складі Угорського королівства, однак є свідчення і значно молодших людей. Зокрема, 44-річна мешканка с. Яроч Світлана згадувала, що в день прийняття в піонери 1981 року вона дуже переживала, *«убралася рано в парадну форму, прочитала “Отче наш”, перехрестилася та й пішла до школи»* (СМ) в надії, що отримає заповітний значок і галстук. Інша жителька цього села, Оксана, розповіла, що її як відмінницю в піонери приймали взимку (а не в день народження Леніна), і вона, незважаючи на мороз, ішла в розстебнутому одязі, щоб усі бачили той галстук (ОВ).

Розповіді про дитячу радість бути піонером (наступна сходинка юнацької ініціації – стати комсомольцем) поєднувалися зі згадками респондентів про одночасну повагу й підтримування релігійних звичаїв. Одна зі співрозмовниць пригадувала, що в ті часи її батько, сільський міліціонер, у ніч на Великдень спостерігав, хто з дітей ходив святити паску до церкви. Тих, кого впізнавав, уранці змушував робити присідання біля школи. Парадокс полягав у тому, що мати респондентки (дружина того міліціонера), Верона, теж пекла паску, і вона (чи навіть їхні діти) ходила її святити вночі (або вранці) до будівлі колишньої греко-католицької церкви (ВБ), у якій у радянські часи офіційно було дозволено правити служби православної церкви. Уже о 8-й годині ранку в неділю (єдиний вихідний день у той час) школярі мали бути в школі на виховній годині чи інших педагогічних організаційних заходах. Щоправда, по полудню їх відпускали зі словами: *«Но ідіть уже домів паску їсти»* (ОВ).

Перед Великоднем звичний трудовий (тижневий і денний) режим змінювали не тільки для дітей. Напередодні Пасхи сільради влаштовували затяжні суботники, щоб у людей не було часу спекти паску та приготуватися до свята (АГ). Це не давало потрібного ефекту, оскільки ніхто й не думав відмовлятися від приготування па-

сок, – їх пекли в суботу ввечері або вночі, часто навіть у сім'ях голів сільрад (АГ). Цікаво, що ці антирелігійні суботники, що їх улаштовували представники влади, нерідко відбувалися одночасно з їхніми діями щодо легалізації храмових свят у селах. Це робилося завдяки доволі простому способу, коли, наприклад, дату щорічного святкування Дня села суміщали / накладали на день «храмового празника». Таким чином офіційно відзначався День села, однак при цьому люди знали, що він насамперед є храмовим.

Слід зауважити, що, попри позірне по-блажливе ставлення представників влади до побутової релігійності жителів сіл, у радянський період (особливо в часи Сталіна та Хрущова) із прихильниками церковних традицій вели активну боротьбу. На початку 1950-х років за участь у проведенні таємних служб священнослужителів могли кинути до в'язниці / колонії на строк від 3 до 10, 15 або навіть 25 років. Про те, що в сталінський період багатьох греко-католицьких священиків арештували, переслідували чи навіть довели до самогубства, пригадують усі респонденти, які пам'ятають прихід радянської влади на Закарпаття: *«Тоді греко-католиків дуже винищували. Протестантів дуже допрашували. Дітей не пускали у церков, а гнали до школи. Вінчалися ноччю, но рідко»* (ЮБ); *«Руські переслідували, до смерті вбивали священиків, монахів»* (МР1); *«Попа нашого тоже засудили на п'ятнадцять років. Село його спасло, начали писати до Сталіна, шо вун не винуватий, вун хороший чоловік... А греко-католицьких попув посадили»* (ІСК).

За часів СРСР не дозволялося носити натільні хрести, за це можна було серйозно поплатитися. На спійманого чекало як мінімум глузування чи публічний осуд з колективним розглядом справи на сільських, комсомольських або інших зборах. Звичною практикою були міліцейські рейди на Різдво, коли діти ходили колядувати: *«На Рождество Исуа Христа не дай Боже, щоб молодьож йшла колядовати. <...> Але такого іщи не було часу, ани один рік не пропустили, аби не були бетлегемі. Міліція мала спеціально рейд, виходили, і ті хлопці молоді утікали от них, бо міліція лапала. Лапали, забрали, в школу там, характерістіки...»* (АР).

Цікавою була ситуація із сімейними церковними обрядами. Для вірян греко-католицької церкви підпільне проведення обрядів залишалося єдиним варіантом служби, іноді православна церква також таємно охрещувала й вінчала, що заборонялося в комуністичному суспільстві. За свідченням жительки с. Дравці (нині – мікрорайон Ужгорода), таємні служби проводилися так: *«Мама каже, що приїде сьогодні священик. Облаки [вікна. – П. Л.] всі наглухо закриті покрівцями, двирі позакривані, і лиш свічка, канєшно, горіла. І так ся усі вінчали, і так усі хрестили діти. Не дай Бог, би дако знав. Не дай Бог, оби кось пішов до церкви»* (ЕТ). Ці слова характеризують ставлення людей до практики таємних вінчань або хрещень. Такі обряди заборонялися, однак на Закарпатті подекуди охрещували дітей, хоча офіційно ходити до церкви мало хто наважувався. Нерідко дитину народжували вдома, породіллі допомагала «бабичка» (баба-повитуха), і перш ніж зареєструвати немовля в ЗАГСі, спочатку проводили обряд хрещення (МР1). Рідше відбувалися обряди вінчання, що їх згодом замінили на реєстрацію шлюбів у ЗАГСі чи сільраді, однак вони продовжували побутувати. Цікаво, що в радянські часи в селах не заборонялися похоронні служби, що їх могли проводити православні священики. Тобто комуністична влада не претендувала на контроль потойбічного життя більшості представників селянського класу.

Для членів Компартії участь у церковних обрядах була під табу навіть у дозволеній православній церкві. За відвідування церковної служби могли позбавити партійного квитка, написати догану, занести запис в особову справу чи звільнити з роботи (АГ). Це в усякому разі приводило до матеріальних втрат, позбавлення кар'єрних перспектив або, як мінімум, до розгляду справи колективом трудящих. *«Догани були. Якщо звільнений з роботи не по особистому бажанню, там все фіксувалося. То катастрофа. І розбирали, наприклад, профком ту людину, яка оступилась, – не було так просто, ош захотіли і вигнали»* (АГ). Певні категорії працівників (як у випадку зі згаданим сільським міліціонером) мали обов'язково дотримуватися атеїстичних правил: *«Вчителям давали заданіє ходити і розганя-*

ти нас. Коло церкви стояли і позирали, ко до церкви ходить» (ЕТ). Часто це було обов'язком людей, які вели подвійне життя, зокрема на Великдень пекли паску й ходили вночі її святити. До речі, у тогочасних дітей дотепер залишилося негативне ставлення до них: *«На Пасху съме до церкви ходили, а вчителі, шо нас тогди наказували, та тепер у церкві свічки тримають»* (ІМ); *«Всі партійні типирь у церкві, всі»* (ЕТ).

Були, щоправда, численні винятки з офіційних заборон або випадки, коли порушення правил не призводило до тяжких наслідків. Наприклад, старші люди (пенсіонери) вільно ходили на служби православної церкви, оскільки радянська влада не прагнула їх перевиховати. Бабуся автора цієї статті за допомогою знайомого священика потайки охрестила внуків, яких привезли до неї на кілька днів. Самих батьків вона повідомила вже після цієї події. Попри те що вони були комуністами та займали досить впливові посади, охрещення дітей не вплинуло на їхнє подальше кар'єрне зростання, *«хоча й у ті часи стукачів вистачало»* (АГ). Навіть членам Компартії не заборонялося бути на похороні, незважаючи на те що священик правив службу. Хід похоронної процесії на цвинтар вулицями села відбувався з хрестом. Попри те що на могилах хрести встановлювати не дозволяли, цю вимогу часто не виконували. Слід зазначити важливий момент – саме в радянські часи замість традиційних скромних хрестів на цвинтарях почали масово з'являтися вишукані пам'ятники (власне, хоча б тут людина була повністю вільною, і на кладовищенській землі радянська влада не мала сили).

Варто зауважити, що навіть зараз людинність Закарпаття майже на 70 % складається із сільського населення. Крім того, жоден населений пункт області не виник у результаті промислового розвитку. У світогляді корінних жителів краю переплелися консерватизм і релігійність, що їх соціалістичні перетворення не могли викоринити впродовж життя двох поколінь за часів існування тут радянської влади. Саме тому в означений період святкували атеїстичні офіційні свята, однак також дотримувалися заборонених, але звичних релігійних і календарних свят та обрядів. Нерідко це призводило до формування

парадоксального еклектичного світогляду людей, які народилися вже в радянську добу. У їхньому світобаченні химерним чином перепліталися латентна побожність і таємне дотримання церковних традицій, одночасне прихильне ставлення до вождів комуністичної системи й існуючих цінностей. Згідно зі свідченнями інформаторів, приблизно за часів Леоніда Брежнєва дещо ослабився ідеологічний контроль за віруючими.

У радянський період у селі позитивно (у випадку старших людей – нейтрально) ставилися до таких державних свят, як: річниця Великого Жовтня, День Перемоги, День міжнародної солідарності трудящих тощо. Однак показово, що наразі вже не всі респонденти пам'ятають точні дати цих свят, наприклад, Великого Жовтня, чи, скажімо, узагалі забули про вихідний день на честь Дня Конституції. Цікаво, що жоден співрозмовник не згадав про свята, які були не «всесоюзними», а стосувалися тільки УРСР, що характеризує мету політики радянської комеморації.

Із відповідей респондентів зрозуміло, що згадані свята шанували насамперед через практичні міркування (вихідні дні, премії, додаткові гроші), крім того, молодь сприймала їх як можливість відпочити від праці й розважитися. Серед дорослого населення рідко спостерігалися дійсно глибокі сакральні почуття до згаданих вище політично вмотивованих свят, хоча дехто з ностальгією згадує про особливий вплив патріотичних пісень у День Перемоги. Незважаючи на цілеспрямовану державну політику комеморації, що на теренах Закарпаття запроваджувалася майже півстоліття, в умовах зміни ідеологічного клімату після проголошення української державності на початку 1990-х років ці свята виявилися нежиттєздатними. Як наслідок, вони випали із традицій масового шанування, станом на сьогодні фактично витіснені з активної колективної пам'яті. З усіх свят, які з'явилися в радянську добу, у сучасності збереглися традиції відзначення Нового року, 8 Березня та днів народження. У повсякденному житті сільського населення Закарпаття «з підпілля» вийшли церковні свята й обряди. Слід зазначити, що аналогічний процес дещо пізніше розпочався також у містах області, зважаючи на те що тут жителі традиційно менш релігійні.

Список інформантів

АГ – Анна Гавришак, Записав П. Леньо 16.07.2015 р. у с. Ворочово Перечинського р-ну Закарпатської обл.

АР – Андрій Роля, 1954 р. н. Записав П. Леньо 02.07.2015 р. у с. Оріховиця Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ВБ – Верона Балент, 1937 р. н. Записав П. Леньо 17.07.2015 р. у с. Ярок Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ГД – Ганна Данко, 1931 р. н. Записав П. Леньо 09.07.2015 р. у с. Невицьке Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ГП – Ганна Потапчук, 1952 р. н. Записав П. Леньо 09.07.2015 р. у с. Невицьке Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ЕТ – Емма Тимко, 1938 р. н. Записав В. Козар у с. Дравці Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ІВ – Імре Ваган, 1962 р. н. Записав П. Леньо 16.07.2015 р. у с. Ворочово Перечинського р-ну Закарпатської обл.

ІМ – Ірина Мучичка, 1953 р. н. Записав В. Козар у с. Дравці Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ІСК – І. С. Колодій, 1930 р. н. Записав А. Вашкеба 03.07.2015 р. у с. Оноківці Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ЛПЧ – Л. П. Чудієвич, 1969 р. н. Записала Т. Шоля 01.07.2015 р. у с. Оріховиця Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

МР – Марія Роля, 1959 р. н. Записав П. Леньо 02.07.2015 р. у с. Оріховиця Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

МР1 – Марія Русник, 1932 р. н. Записав П. Леньо 03.07.2015 р. у с. Ярок Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

МЧ – Михайло Чоловка, 1958 р. н. Записав П. Леньо 29.06.2015 р. у с. Оріховиця Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ОВ – Оксана Васько, 1964 р. н. Записав П. Леньо 17.07.2015 р. у с. Ярок Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ОП – Олена Петрівна, 1947 р. н. Записала М. Балог 16.07.2015 р. у с. Ворочово Перечинського р-ну Закарпатської обл.

ОУ – Олександр Угрин, 1953 р. н. Записала М. Балог 08.07.2015 р. у с. Невицьке Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ПВ – Павло Валько, 1952 р. н. Записала М. Балог 11.07.2015 р. у с. Гута Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

СМ – Світлана Матюшенко, 1971 р. н. Записав П. Леньо 17.07.2015 р. у с. Ярок Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

ЮБ – Юлія Борш, 1936 р. н. Записав А. Вашкеба 15.07.2015 р. у с. Кам'яниця Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

SUMMARY

The article, based on modern ethnographic materials, is devoted to the consideration of the existence peculiarities of the holidays of Soviet period (Great October, Victory Day, International Women's Day, Labour Day, etc.) in everyday life of the peasants of Zakarpattia. In 1950s–1980s the elder generation of the representatives of Zakarpattia usually regarded the solemnities of Soviet period neutrally, but the youth, born at this era, supported them willingly. Pragmatic aspect (material stimulation, an opportunity to have a good time) was very important in such situation, but we have not to object conscious and voluntary youth participation in the demonstrations to honour great state holidays.

Peculiar feature of Soviet Zakarpattia was that rural population of the region, always characterized by devotion, during the process of socialist reforms had formed a peculiar type of world-view combining paradoxically traditional religiousness and respect to atheistic in the essence holidays of communist regime. It was displayed both in everyday life and in honouring of calendar and religious holidays and church rituals that were not allowed in Soviet Ukraine. The majority of the members of a collective farm and other peasants continued to support them in spite of the potential threat of administrative or criminal penalty.

Practically all Soviet holidays have disappeared from the symbolic space of Ukraine quickly enough with the change of ideological climate at the beginning of 1990s. At present people continue to honour only March, the 8th and New Year from quite considerable list of the holidays of the socialist reforms period. Maybe it is connected with the fact that these feasts were almost politically neutral ones in Soviet period. Nowadays they have got the character of family holidays that was not happened in the case of the other ones. In spite of long and consistent policy of Soviet commemoration, that has been introducing for almost fifty years on the terrains of the region, modern inhabitants remember the majority of great holidays of Soviet period first of all because they are still red (i. e. free) days in the calendar. However Soviet alternatives – the Day of Great October, Victory Day, Birthday of Lenin, etc. – obtruded from above, could not force out church holidays and rituals, which have come forth from the *underground* and continue to be honoured by the population as the main ones.

Keywords: Zakarpattia region, commemoration, state holydays, religious rites.